

Major PhDr. Jiří Fidler

Tradice prvního a druhého odboje v historii útvarů Armády České republiky

Jednou z důležitých součástí armády demokratického státu je její historická paměť, znalost dějin armády, armádních součástí, institucí, útvarů a jednotek. Zvláště pak historie útvarů a jednotek je jedním ze smetlujících prvků vojenských kolektivů, přičemž účta k minulosti, tradici a kontinuitě se projevuje ve vojenských rituálech a symbolice.

Také v armádách totalitních režimů jsou tradice jednotek začleněny do rituálů a symboliky, avšak v tomto případě se téměř vždy jedná o pouhý výběr z historie, zcela ovlivněný vládnoucí ideologií a zamlčující režimem nepohodlné stránky historie. Historická paměť, lze-li o ní v takovém případě vůbec hovořit, je pouhým stranickým odrazem skutečné reality, často uměle vytvořeným, případně falzifikovaným.

Čtyři desetiletí komunistického vymývání mozků se značně podepsalo na znalostech historie, a to jak v celé společnosti, tak i v její vojenské složce. Dějiny armády a jejich útvarů byly nahrazeny tzv. revolučními bojovými tradicemi - výběrovým přehledem několika „nezávadných“ událostí z celé historie. Většina historické paměti byla cílevědomě zatlačena do pozadí a zapomenuta. Vybrané události pak byly zveličeny, glorifikovány a intenzivně fixovány, takže pro většinu příslušníků tzv. Československé lidové armády její historie začínala až roku 1943.

Obnova historické paměti Armády České republiky začala ihned po pádu komunistického režimu ještě za existence Československa, nový rozměr pak získala po vzniku České republiky. Také zde však hrozí **určité nebezpečí**: na základě znovu se probouzejícího českého nacionalismu (povětšinou čechoslovakistického zaměření) **je pomíjena historie před rokem 1918, existence českých jednotek v rámci armády habsburské monarchie**. Jako počátek českého vojenství je udáván až rok 1914, a to vznik českých dobrovolnických jednotek na straně Dohody v první světové válce. Převzetí této tendence by pouze modifikovalo komunistické tzv. revoluční a bojové tradice a místo historie armády bychom opět získali pouhý ideologický výběr.

V letošním roce si připomínáme 1100 let existence českého státu. Stálá armáda na tomto území existuje téměř čtyři stovky let, její vznik je spojen s jednou z nejvýznamnějších osobností vojenství 17. století, českým šlechticem Albrechtem z Valdštejna. Tři nejstarší vojenské útvary Armády ČR jsou spojeny s činností tohoto vojévůdce - 42. mechanizovaný prapor (vznik 1619), velitelství pražské posádky (vznik 1622, Valdštejn byl jejím prvním velitelem) a 33. mechanizovaný prapor (vznik 1629).

Značná část „klasických“ (tj. pěších a jezdeckých) jednotek československé meziválečné armády vznikla v rámci armády habsburské monarchie, a to nejpozději počátkem 19. století. Tato tradice se přenesla i do Armády ČR, přímo ze 17. století mohou svou existenci odvodit dvě sborová, tři brigádní a jedno posádkové velitelství, z útvarů pak devět mechanizovaných či průzkumných praporů. Mnoho dalších velitelství a útvarů pochází z 18. a 19. století.

Po roce 1918 vytvářená československá armáda se těchto tradic nijak nezříkala a v rámci unifikace během podzimních měsíců r. 1920 spojila jednotky tzv. domácí armády (tedy bývalých jednotek c. k. armády, které se vrátily z fronty a rozhodujícím způsobem se podílely na úspěchu ve vojenských konfliktech s Polskem a Maďarskem) s jednotkami tzv. zahraniční armády, tedy československých legií v Itálii, Francii a Rusku.

Obdobným způsobem byla v létě 1945 obnovena armáda díky spojení jednotek předválečného vojska s jednotkami, které se vrátily do vlasti ze SSSR i z Velké Británie. Udržení celého spektra tradice, i když pouze s malým akcentem na období do roku 1918, bylo realizováno udělením historických názvů jednotkám rozkazem prezidenta republiky z 3. března 1948. Ironií osudu se tak stalo týden po komunistickém puči a již v létě 1948 začalo rozbíjení československé vojenské tradice a její degradace na pouhý prosovětský výběr, zaměřený jednak na boje jednotek v SSSR ze druhé světové války, jednak na přátelství s armádami spojeneckých zemí tzv. socialistického tábora. Pod nánosem různých názvů korejského, kubánského, sovětského, čínského aj. přátelství tak zmizela historická paměť československé armády.

Oslavy 50. výročí konce druhé světové války jsou vhodným rámcem pro obnovení historické paměti Armády České republiky a zavedení její vlastní symboliky a ritu. Protože však stranický pohled minulého režimu na historii obecně (dějiny armády zvláště) téměř zničil historickou paměť, je třeba aspoň ve stručné formě připomenout nejprve tradice prvního a druhého odboje, spojené s jednotlivými velitelstvími a útvary Armády České republiky. Situace je komplikována jednak skutečností, že reorganizace armády v padesátých letech část jednotek likvidovala, přičemž ne všechny lze v současné době obnovit. Jednak je to způsobeno i tím, že část velitelství a jednotek s tradicí prvního a druhého odboje přešla po oddělení Slovenské republiky do její armády.

V rámci prvního a druhého odboje vzniklo celkem 14 vyšších velitelství (divizí a brigád), z nich se v rámci Armády České republiky udržela následující:

1. mechanizovaná brigáda - původně velitelství pražské divize rakouské armády, které se r. 1808 vydělilo z posádkového velitelství v Praze (vytvořeno r. 1622), od ledna 1919 velitelství pražské teritoriální brigády, se kterým byla v letech 1919 a 1920 sloučena velitelství 7. divize italských legií (vznik v dubnu 1918 jako brigáda) a 1. divize ruských legií (vznik jako brigáda na jaře 1916), označena jako Pěší divize č. 1, v květnu 1945 pražská divize obnovena na základě 1. pěší brigády ze SSSR (vytvořena v létě 1943), několikrát reorganizována a přemístěna z Prahy do Slaného;

2. mechanizovaná brigáda - vznikla v r. 1808 jako velitelství západočeské divize, během reorganizace Armády České republiky převzala tradici bývalého tankového sboru z roku 1945, který v sobě sloučil 1. obrněnou brigádu z Velké Británie (tím i 1. pěší divizi ve Francii) a 1. tankovou brigádu ze SSSR;

6. mechanizovaná brigáda - nejprve velitelství brněnské divize rakouské armády, které se v r. 1808 vyčlenilo z posádkového a pevnostního velitelství Brno (vznik před r. 1645), od r. 1919 velitelství teritoriální brigády, s níž se v letech 1919 a 1920 sloučila velitelství 6. divize italských a 2. divize ruských legií, označena jako Pěší divize č. 6, obnovena v r. 1945, r. 1958 včleněna do divize v Havlíčkově Brodě, v r. 1994 opět vyčleněna a umístěna v Brně;

7. mechanizovaná brigáda - původně velitelství olomoucké divize rakouské armády, které se v r. 1808 vyčlenilo z velitelství olomoucké pevnosti (vznik koncem třicetileté války), od r. 1920 Pěší divize č. 7, v r. 1937 se z ní vyčlenila kroměřížská divize, ta obnovena v květnu 1945 na základě 3. pěší brigády ze SSSR, ta obnovena v květnu 1945 na základě brigády ze SSSR;

8. mechanizovaná brigáda - vznikla spojením velitelství operujících vojsk na Těšínsku a pěší brigády francouzských legií na podzim 1919, označena jako Pěší divize č. 8, obnovena v květnu 1945, zrušena v r. 1958 a obnovena r. 1994.

Z dalších velitelství na stupni brigáda mají tradici prvního a druhého odboje následující:

1. dělostřelecká brigáda - původně 5. sborový dělostřelecký pluk ze SSSR, r. 1945 brigáda, v r. 1948 pojmenována na *JASELSKÁ*, poté několikrát reorganizována;

1. spojovací brigáda - původně telegrafní rota ruských legií, v r. 1919 spojena s telegrafním plukem a v r. 1945 obnovena jako brigáda na základě sborového spojovacího praporu ze SSSR;

1. ženijní brigáda - původně sborový ženijní prapor ze SSSR, od r. 1945 brigáda;

32. základna taktického letectva - původně letecký pluk z Náměšti nad Oslavou, nesoucí tradici 311. bombardovací perutě z Velké Británie (vznik v r. 1940);

4. základna stíhacího letectva - původně letecký pluk z Českých Budějovic, vytvořený v létě 1944 jako 1. stíhací letecký pluk ze SSSR.

Znamená to, že ze tří divizí ruských legií se udržela tradice dvou (třetí působí na Slovensku), jsou zachovány tradice brigády francouzských legií a obou divizí italských legií. Z velitelství druhého odboje lze přeneseně odvodit tradici 1. armádního sboru v SSSR (v rámci 1. armádního sboru), dále pak 1. a 3. pěší brigády v SSSR, 1. tankové brigády v SSSR, 1. obrněné brigády ve Velké Británii (tím i přeneseně tradici 1. pěší divize ve Francii). Dvě brigády ze SSSR - 2. a 4. - patří k tradicím slovenské armády. Naopak, pouze v redukované formě je zachována tradice letců ve Velké Británii (311. perutě), i v SSSR (1. pluk).

V rámci prvního odboje vzniklo v zahraničním vojsku 21 pěších, 2 jezdecké, 4 dělostřelecké pluky a několik menších jednotek v síle praporu či roty. V rámci ruských legií byly pěší pluky číslovány 1 - 12, u francouzských 21-23, italských 31-35 a 39. V Armádě České republiky nadále působí:

62. mechanizovaný prapor - vznikl jako první česká dobrovolnická jednotka - *ČESKÁ DRUŽINA* - v srpnu 1914, od ledna 1916 jako 1. střelecký pluk, obdržel název *MISTRA JANA HUSI*;

31. mechanizovaný prapor - původně 2. střelecký pluk *JIRÍHO Z PODĚBRAD*;

7. průzkumný prapor - původně 3. střelecký pluk *JANA ŽIŽKY Z TROCNOVA*;

84. mechanizovaný prapor - původně 4. střelecký pluk *PROKOPA HOLÉHO*, zrušen v r. 1966, obnoven r. 1994;

1. průzkumný prapor - původně 5. střelecký pluk *PRAŽSKÝ*, jeho název změněn na *TOMÁŠE GARRIGUE MASARYKA*, v r. 1949 název odebrán, již v létě 1945 spojen s bývalým 1. jezdeckým plukem *JANA JISKRY Z BRANDÝSA* a 3. pěším praporem ze SSSR;

73. mechanizovaný prapor - původně 6. střelecký pluk *HANÁCKÝ*, r. 1945 s ním spojen 2. jezdecký pluk *SIBIRSKÝ*, v r. 1951 název zrušen, r. 1991 obnoven;

71. mechanizovaný prapor - původně 7. střelecký pluk *TATRANSKÝ*, r. 1945 obnoven na základě 5. pěšího praporu ze SSSR;

81. mechanizovaný prapor - původně 8. střelecký pluk *SLEZSKÝ*, jeho III. prapor se 15. 3. 1939 postavil na ozbrojený odpor německé okupaci, r. 1955 mu byl název odebrán, útvar zrušen v r. 1966, obnoven r. 1994;

32. mechanizovaný prapor - původně 9. střelecký pluk *KARLA HAVLÍČKA BOROVSKEHO*, v r. 1950 spojen s bývalým 33. střeleckým plukem *DOSS'ALTO*, r. 1965 zbaven názvu;

61. mechanizovaný prapor - původně Pěší pluk č. 43, obnoven v r. 1945 na základě 4. pěšího praporu ze SSSR a spojen s bývalým 10. střeleckým plukem *JANA SLADKÉHO-KOZINY*, r. 1955 zbaven názvu;

33. mechanizovaný prapor - původně 11. střelecký pluk *FRANTIŠKA PALACKÉHO*, r. 1975 přejmenován, v r. 1991 název vrácen;

63. mechanizovaný prapor - původně 21. střelecký pluk, r. 1921 pojmenován *MARŠÁLA FOCHE*, v r. 1948 pojmenován *TERRONSKÝ*, r. 1951 mu byl název odebrán;

82. mechanizovaný prapor - původně 22. střelecký pluk, r. 1922 pojmenován *ARGONSKÝ*, v r. 1952 mu byl název odebrán;

22. mechanizovaný prapor - původně 23. střelecký pluk, vytvořený z českých a slovenských dobrovolníků z USA a neoficiálně označen jako *AMERICKÝCH ČECHOSLOVÁKŮ*, z politických důvodů v r. 1922 pojmenován *AMERICKÝCH SLOVÁKŮ*, r. 1945 obnoven spojením s 10. pěším praporem ze SSSR, v r. 1949 odebrán název,

21. mechanizovaný prapor - původně 35. střelecký pluk *FOLIGNO*, v r. 1950 přejmenován, název změněn ještě v letech 1955, 1958 a 1970;

16. dělostřelecký oddíl - nejdříve 1. dělostřelecká brigáda, poté 1. lehký dělostřelecký pluk *JANA ŽIŽKY Z TROCNVA*, obnoven r. 1945 na základě 1. dělostřeleckého pluku ze SSSR;

66. dělostřelecký oddíl - nejprve 2. dělostřelecká brigáda, poté 2. lehký dělostřelecký pluk *IRKUTSKÝ*, jeho název po r. 1945 neobnoven;

3. ženijní prapor - původně 1. technická rota, od r. 1920 ženijní pluk, v r. 1945 obnoven na základě 4. ženijního praporu ze SSSR;

6. ženijní prapor - původně 2. technická rota, od r. 1920 ženijní pluk, od r. 1937 s názvem *URALSKÝ*, v r. 1945 obnoven na základě 2. ženijního praporu ze SSSR.

Většina útvarů prvního odboje je tak zachována, i když velmi často v redukované podobě. Z *ruských legií* je zachována tradice 11 pěších, dvou jezdeckých a dvou dělostřeleckých

pluků, zbývající pěší a dělostřelecký pluk se nachází na Slovensku. Z *francouzských legií* jsou zachovány všechny tři pluky, z *legií italských* však pouze dva, tři se zachovaly na Slovensku a jeden zcela zmizel v reorganizaci 50. let. Zachována však je tradice ženijních jednotek ruských legií.

V rámci *druhého odboje* vznikla nejdříve 1. pěší divize ve Francii s dvěma pěšími pluky, dělostřeleckým plukem a smíšeným předzvědným oddílem. Tyto jednotky přešly po porážce Francie do Velké Británie, kde byly r. 1943 spojeny s jednotkou ze Středního východu v obrněnou brigádu. Z jejích útvarů jsou zachovány:

14. mechanizovaný prapor - vytvořen v r. 1939 jako 1. pěší pluk ve Francii, válku ukončil jako tankový prapor 1. obrněné brigády z Velké Británie, v r. 1945 tanková brigáda, od r. 1950 tankový pluk;

34. mechanizovaný prapor - vytvořen v r. 1940 jako 2. pěší pluk ve Francii, válku ukončil jako tankový prapor 1. obrněné brigády z Velké Británie, r. 1948 pojmenován *LOIRSKÝ*, v r. 1950 přejmenován;

74. mechanizovaný prapor - vytvořen r. 1940 jako Smíšený předzvědný oddíl 1. pěší divize ve Francii, válku ukončil jako tankový prapor 1. obrněné brigády z Velké Británie, v r. 1945 tanková brigáda, r. 1950 pluk a několikrát reorganizován, spojen s bývalým 9. dělostřeleckým plukem ze SSSR;

76. dělostřelecký oddíl - vytvořen jako 1. dělostřelecký pluk ve Francii, válku ukončil jako 1. dělostřelecký pluk z Velké Británie, v r. 1948 pojmenován *DUNKERSKÝ*, r. 1950 název zrušen.

V SSSR vznikl za druhé světové války 1. armádní sbor s konečným stavem 4 pěších a 1 tankové brigády. Bez slovenských jednotek čítal šest pěších praporů a větší množství speciálních jednotek. Část z nich se zachovala spojením s tradicí jednotek prvního odboje, část samostatně:

23. mechanizovaný prapor - původně Pěší pluk 38, r. 1945 obnoven na základě 1. pěšího praporu ze SSSR, v r. 1948 obdržel název *SOKOLOVSKÝ*;

12. mechanizovaný prapor - původně Pěší pluk 36, r. 1945 obnoven na základě 2. pěšího praporu ze SSSR, poté několikrát reorganizován a přejmenován;

72. mechanizovaný prapor - původně Pěší pluk 27, r. 1945 obnoven na základě 6. pěšího praporu ze SSSR, v r. 1948 pojmenován *LIPTOVSKÝ*;

42. výsadkový mechanizovaný prapor - původně Jezdecký pluk č. 8 (založen r. 1619), po r. 1945 spojen postupně s 1. a 3. tankovým praporem ze SSSR, několikrát reorganizován;

26. dělostřelecký oddíl - původně 8. dělostřelecký pluk ze SSSR;

1. spojovací prapor - původně 2. spojovací prapor ze SSSR;

2. spojovací prapor - původně 3. spojovací prapor ze SSSR;

7. spojovací prapor - původně 4. spojovací prapor ze SSSR, od r. 1955 pojmenován *KARPATSKÝ*;

2. ženijní prapor - původně 4. ženijní prapor ze SSSR;

1. protiletadlový oddíl - původně 1. protiletadlový oddíl ze SSSR;

2. protiletadlový oddíl - původně 2. protiletadlový oddíl ze SSSR;

7. protiletadlový oddíl - původně 3. protiletadlový oddíl ze SSSR;

Pro připomenutí tradice Pražského povstání byl ke 20. výročí pojmenován provozní útvar pražské posádky, který je zachován i v současné struktuře:

6. provozní pluk - vznikl r. 1962 jako provozní brigáda, od r. 1965 název *PRAŽSKÉHO POVSTÁNÍ*, v r. 1969 reorganizován na prapor, 1991 na pluk.

* * *

Celkově je tedy zachována tradice většiny velitelství a jednotek prvního i druhého odboje. Tato skutečnost umožňuje předat nositelům tradice historické názvy s prvním a druhým odbojem spjaté. Obnovení tradice odboje by však mělo být vedeno ruku v ruce se zpracováním **kompletní** historie těchto vojenských útvarů, která se u značné části z nich píše několik století. Připomenutí tradic prvního a druhého odboje nesmí překrýt historii, mělo by hlavně podnítit zájem o ni.